

Francesc Elias i Bracons, esmaltador i ceramista

Ricard Bru i Turull
Universitat Autònoma de Barcelona
Ricard.Bru@uab.cat

Recepció: 18/3/2020; Acceptació: 23/3/2020; Publicació: 27/10/2020

Resum:

Francesc Elias i Bracons, inicialment conegut com a il·lustrador i membre fundador del grup dels Evolucionistes, forma part d'un conjunt de ceramistes especialitzats en la producció de gres artístic esmaltat, cuit a alta temperatura, sorgits a Catalunya durant el primer terç del segle XX. L'especialització d'Elias en el camp de la decoració amb esmalt, sobre vidre i sobre ceràmica, va ser coneguda i celebrada tant durant els anys abans de la Guerra Civil com durant la postguerra. Aquest article en recupera la història i el llegat.

Paraules clau: Elias, ceràmica, gres, esmalts, Evolucionistes

Resumen: *Francesc Elias i Bracons, esmaltador y ceramista*

Francesc Elias i Bracons, inicialmente conocido como ilustrador y miembro fundador del grupo de los *Evolucionistas*, formó parte de un conjunto de ceramistas especializados en la producción de gres artístico esmaltado, cocido en alta temperatura, surgidos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XX. La especialización de Elias en el campo de la decoración con esmalte, sobre vidrio y cerámica, fue conocida y celebrada tanto durante los años anteriores a la Guerra Civil como durante la postguerra. Este estudio recupera su historia y su legado.

Palabras clave: Elias, cerámica, gres, esmaltes, *Evolucionistas*

Abstract: *Francesc Elias i Bracons, enameller and ceramist*

Francesc Elias i Bracons, initially known as an illustrator and founding member of the Evolucionistes group was part of a collection of ceramists who specialized in the production of enameled stoneware, fired at high temperatures, which emerged in Catalonia during the first third of the 20th century. Elias's specialization in the field of enamel decoration on glass and ceramics was well-known and celebrated both during the years prior to the Civil War and during the post-war period. This study attempts to recover its history and legacy.

Keywords: Elias, ceramics, stoneware, enamels, *Evolucionistes*

La ceràmica i la terrissa, el treball ancestral de la terra, ha acompanyat l'home des de familers d'anys en el llarg camí de la civilització. Aquesta, però, resta perduda cada dia més entre nous materials i enmig d'una quotidianitat que ha donat pas a altres aportacions creatives en el camp del disseny. No cal fer un cant a la desesperança: els temps canvien i al mateix temps hi ha prou símptomes que demostren que la ceràmica segueix ben viva a casa nostra, si bé cal assenyalar l'abandó de certes pràctiques i l'amnèsia respecte a molts dels nostres ceramistes. És en aquest sentit que aquest article s'aproxima a una de tantes figures oblidades del món de la ceràmica d'art a Catalunya, el ceramista i esmaltador sabadellenc Francesc Elias i Bracons.¹

Anys de formació

Francesc Elias, nascut a Sabadell el 13 de gener de 1892, va ser un dels vuit fills de Jaume Elias i Maria Bracons Roca: Antoni, Elvira, Feliu, Francesc, Jaume, Lluís, Mercè i Rosa. D'entre els vuit germans Elias i Bracons, van sobresortir per la seva projecció pública, el pintor, il·lustrador i crític d'art Feliu Elias (Joan Sacs / Apa) i el comediògraf Lluís Elias,² tot i que convé afegir que, excepte el germà gran, Antoni, que morí jove, tots els germans tingueren trajectòries diverses i dilatades; Jaume Elias, fabricant de sabates, seria recordat per haver ajudat a salvar jueus que fugien de la persecució antisemita, mentre que Mercè Elias va ser una reconeguda sombreroera de l'aristocràcia. La diferència d'edat entre els vuit germans era considerable de manera que, en morir el pare l'any 1898, el jove artista Feliu Elias, amb vint-i-un anys, va esdevenir el gran de tota la colla.

La mort del pare va afectar, evidentment, tota la família, especialment a la seva esposa i al fill gran, Feliu Elias, que es va ocupar dels seus germans i germanes, entre els quals el petit Francesc. Va ser així que, després d'haver fet l'educació elemental als escolapis de Sabadell, cap a l'any 1905 Feliu va enviar Francesc Elias a València, per iniciar-lo en la formació de l'art i les tècniques de la ceràmica, a Burjassot. Feliu Elias havia travat amiatat durant la infantesa amb el ceramista també sabadellenc Francesc Quer i va aprofitar aquest contacte per tal que el germà petit entrés a treballar a la fàbrica d'Antonio Bayarri Hnos, de la qual Quer n'era director (fig.1).³

---

1. De cara a la confecció d'aquesta semblança biogràfica, ha estat fonamental l'ajuda que ens ha ofert la família del ceramista, especialment les seves filles Montserrat i Núria Elias Ubach, així com el seu nét Pau Mundó Elias, a qui agraïm l'amabilitat i les hores dedicades.

2. Van ser vuit germans, Antoni, Elvira, Feliu, Francesc, Jaume, Lluís, Mercè i Rosa.

3. Antonio Bayarri va obrir l'any 1905 una fàbrica de rajoles i de ceràmica arquitectònica sota la direcció tècnica de Francesc Quer (Cuscó 1991:159 i Elias 2012:69). «Francesc Elias Bracons», *Ceràmica – Keramos*, núm. 45, 1992, p. 87, AGDB, 3254, exp. 14.

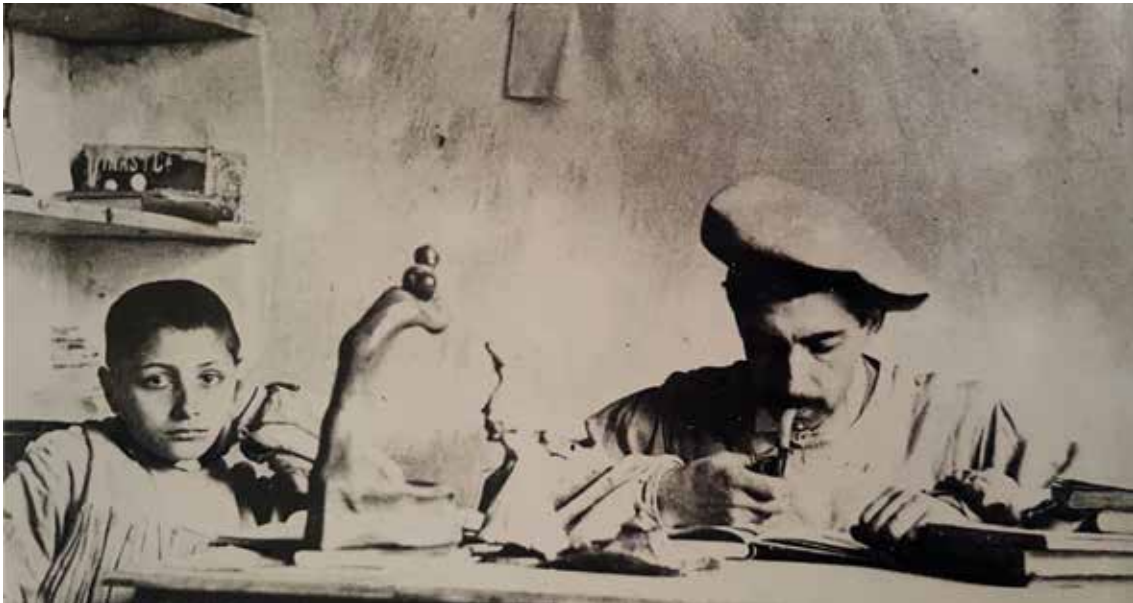

Fig.1. Francesc Elias i Francesc Quer a Burjasot, inicis s. XX. Arxiu Elias

Francesc Elias va ser poc temps a Burjasot perquè Feliu Elias li va trobar una feina més propera a la família, a Barcelona, al taller de vidrieria d'Antoni Rigalt Granell, per on també hi va passar Ricard Crespo. Amb tot, la formació al taller d'Antoni Rigalt també va ser curta, atès que ben aviat va emprendre una primera estada a l'estranger (Juan 1990:50). En efecte, l'any 1906 Francesc Elias va marxar a França, a l'empresa L'Hospied et Cie de Golfe-Juan, per on prèviament havia passat Quer i a on s'hi va quedar uns cinc anys.⁴ Es pot dir que, seguint els passos de Quer i com faria anys més tard Llorens Artigas, als tallers de Charles L'Hospied és on Elias va rebre la principal formació tècnica, teòrica i pràctica sobre vidre, ceràmica i sobretot esmalts, en tant que L'Hospied & Cie era una manufactura d'esmalts i colors per a ceràmica. Va ser una experiència de la qual sempre en va guardar un molt bon record, una estada que li va permetre créixer com a ceramista i com a apassionat dels secrets dels esmalts. Al mateix temps, aquesta estada a la Costa Blava li va oferir la possibilitat d'alternar el treball a la fàbrica amb visites a altres tallers francesos i italians (Cuscó 1991:159). Essent a Golfe-Juan, Charles L'Hospied li va proposar traslladar-se com a ceramista a una escola d'artesanía que el govern francès tenia a la Indoxina, al nord de l'actual Vietnam, o bé viatjar fins a Rio de Janeiro, per ocupar una plaça com a ceramista a la fàbrica *Ludolf et Ludolf*, com a ajudant de Quer.⁵ L'amistat dels Elias amb en Quer no el va fer dubtar i ràpidament va optar per la segona opció.

4. Francesc Quer va treballar per *L'Hospied & Cie* entre el juny de 1896 i el juny de 1899 (Sacs 1933:106. AGDB, 3254, exp. 14).

5. Sacs 1933:106 i Juan 1990:50.

Elias va partir cap a Rio de Janeiro amb divuit anys, l'agost de 1909, i va estar al Brasil aproximadament uns dos anys, fins cap el 1911-1912, quan va retornar a Catalunya juntament amb Francesc Quer i la seva esposa. Quer va entrar a treballar com a director de la fàbrica *Pujol i Bausis* d'Esplugues ("La Rajoleta"), amb Elias com a col·laborador puntual en les tasques de renovació dels locals i forns de l'empresa. De totes maneres, va ser aleshores que, de manera paral·lela, Elias va començar a traçar un camí propi en obrir una secció de ceràmica al taller de Gustau Violet de Prada de Conflent a fi de reproduir en ceràmica algunes de les seves escultures. Impulsat per la formació artística i els interessos que compartia amb el seu germà Feliu, Francesc Elias va compaginar la formació tècnica com a ceramista i esmaltador a França amb una primera formació artística. Així, segons relata Pasqual Juan, durant algunes de les estades que va fer a Barcelona, Elias va freqüentar la popular Acadèmia de Francesc Galí per tal d'aprendre dibuix i pintura segons les ensenyances que aleshores s'entreveïen com les més modernes de Barcelona.⁶ Allà va entrar en contacte amb altres joves estudiants, des de Joan Mirambell i Ramon Sunyer, fins a Joan Miró i Antoni Puig Gairalt.

Primera activitat artística a Barcelona: entre els esmalts i la il·lustració

Francesc Elias va viure al sud de França fins a l'esclat de la Primera Guerra Mundial; «la guerra ha interromput les seves tasques de ceramista en les fàbriques de França».⁷ De nou a Catalunya, a banda de treballar en la producció d'esmalts per a ceràmica i vidre, va començar a dibuixar il·lustrant temàtiques populars, amb escenes d'amor i religioses que, juntament amb diversos vidres esmaltats al foc, van ser donats a conèixer per primera vegada en una exposició celebrada el març de 1917 a les Galeries Dalmau, que va ser elogiada per la crítica per haver sabut plasmar i reproduir «el sentit delicadíssim, el caràcter de les velles pintures populars».⁸ L'únic testimoni que ens aproxima a aquelles primeres il·lustracions és el dibuix que va aparèixer reproduït l'abril de 1917 al segon número de la revista d'avantguarda *Un Enemic del poble* de J. Salvat Papasseit (fig.2). Un any més tard, les mateixes galeries de Josep Dalmau van presentar una exposició amb noves obres d'Elies, «esmaltador y ceramista»,⁹ que van permetre afermar la seva imatge com a decorador de vidres amb esmalts amb uns dissenys arcaïtzants, nets, bells i senzills,

---

6. Segons ens informà la família Elias, la semblança publicada per Juan l'any 1990 va ser prèviament llegida i revisada pel mateix ceramista (Juan 1990:50).

7. «Exposicions», *Pàgina Artística de La Veu de Catalunya*, núm. 380, 26/3/1917.

8. Florian, «Galeries Dalmau. Exposició Francisco Elias», *El Poble Català*, núm. 4.382, 30/3/1917, p. 2. «En Francesc Elias», *Vell i Nou*, any 3, núm. 40, 1/4/1917, p. 335-336.

9. «Galeries Dalmau», *La Publicidad*, núm. 13.942, 25/1/1918, p. 1.

inspirats en els vasos catalans d'època barroca.¹⁰

Fig.2. Il·lustració de Francesc Elias.
Un enemic del poble, núm. 2, abril de 1917.
Biblioteca Nacional de Catalunya

És simptomàtic comprovar com la Guerra Mundial va tenir impacte en l'arribada de les avantguardes a Barcelona i, de retruc, en l'activitat artística de Francesc Elias. Així, tant les visites al Faians Català de Santiago Segura on es trobava amb Xavier Nogués, Josep Aragay i Francesc Domingo, com la relació amb altres joves artistes plens d'ambició i idees, va fer que, en paral·lel a les exposicions organitzades per Josep Dalmau, Francesc Elias s'impliqués en una de les diverses propostes de renovació artística de la ciutat esdevenint, a finals de 1917, un dels membres fundadors del grup del Saló dels Evolucionistes, juntament amb Antoni Canadell, Joan Cortès, Ernest Enguix, Joan Serra, Alfred Sisquella, Eduard Vèrgez i Josep Viladomat.

El sorgiment del grup dels Evolucionistes, amb una difusió pública concentrada entre 1918 i 1925, va ser un dels diversos fruits de la necessitat de renovar el panorama artístic català després que al llarg de l'any 1917 Barcelona hagués donat veu a l'avantguarda a través de vies diverses, des dels Ballets Russos i la presentació de *Parade* de Picasso, a l'aparició de la revista *391* de Picabia, les exposicions, articles i conferències de Joaquim Torres-Garcia, la gran exposició d'art francès al Palau de Belles Arts i l'aparició de revistes catalanes de subversió com *Un enemic del Poble*, *Arc-voltaic* o *L'Instant*. De fet, el nom dels Evolucionistes tenia el seu origen en el manifest *Art-Evolució* de Torres-Garcia publicat a *Un Enemic del Poble* el novembre de 1917 en defensa d'un art modern diferenciat de l'estètica noucentista, clàssica i mediterrània, en rebuig a l'academicisme i en pro de l'evolució i el progrés artístic. Així, Elias, com a primer president del grup dels Evolucionistes (Garcia 2004:22), va integrar-se als nous corrents de renovació de l'època participant no tan sols en les primeres exposicions sinó també en les tertúlies als cafès de la Rambla, i fent amistat amb altres joves artistes, escriptors i crítics d'art com Xavier Nogués, Joan Rebull, Josep Granyer, Joan Cortès Vidal i Josep Maria Millàs-Raurell.

10. «Els vidres d'en Francesc Elias», *Vell i Nou*, any 4, núm. 62, 1/3/1918, p. 96-0976.

Coincidint amb la segona exposició d'Elias a les Galeries Dalmau, el març de 1918 es va organitzar la primera exposició del Saló dels Evolucionistes, en el qual Elias va presentar quatre pintures a l'oli, dos dibuixos a ploma i sis il·lustracions pel llibre de poesies *Primers* de Josep Maria Millàs-Raurell, un d'ells prèviament reproduït a la portada del catàleg de l'exposició d'Eduard Vèrgez (fig.3), així com una vitrina amb vidres esmaltats. Elias es presentava com a artista amb l'ambició de transcendir els treballs inicials com a ceramista i esmaltador per explorar també la il·lustració, a partir d'uns dibuixos que van ser apreciats per un primitivisme que bevia de Gauguin i que era compartit per companys seus.¹¹ Les pintures presentades al primer saló dels Evolucionistes, descrites anys més tard per Joan Cortés com a olis que «expresaban un sabroso primitivismo de coloraciones enteras y en los que gruesos trazos deliberadamente desmañados diseñaban figuras más o menos gauguinescas», en canvi, no van rebre la mateixa aprovació del públic i potser per aquest motiu d'elles no n'ha quedat cap rastre.¹²

Fig.3. Francesc Elias, 1918. Reprod. catàleg exposició d'Eduard Vèrgez, Saló dels Evolucionistes a les Galeries Dalmau, de l'1 al 15 de febrer de 1918, amb text de Millàs-Raurell. El dibuix va ser inclòs dos mesos més tard al recull de poemes *Primers* de Millàs-Raurell. Arxiu Municipal de Girona.

11. Vegeu, a tall d'exemple, l'anunci de «Salvat Papasseit llibrers – Barcelona» a *L'Instant*, núm. 3, 15/9/1919.

12. F.V., «Les exposicions», *La Revista*, any IV, núm. 61, abril de 1918, p. 114 i Cortés 1956:57.

Fig.4. Francesc Elias, *Carme*,
dibuix i gravat.
Reprod. a *La Columna de Foc*, núm. 2,
novembre de 1918.
Biblioteca Nacional de Catalunya 14.

Com en el cas de la il·lustració presentada l'any anterior per *Un enemic del poble*, el novembre de 1918 la revista d'avantguarda reusenca *La Columna de Foc* va publicar una nova il·lustració que ens mostra com, partint encara del primitivisme, Elias apostava de manera decidida per continuar la tradició dels gravats al boix, com feien els seus companys Ernest Enguiu i Enric Cristòfor Ricart (fig.4). En aquest punt, val la pena remarcar el fet que les il·lustracions d'Elias fossin reproduïdes a dues destacades revistes d'avantguarda del moment. En el cas d'*Un enemic del poble*, podem suposar que la col·laboració degué ser fruit de la relació d'Elias amb Santiago Segura, propietari de les Galeries Laietanes, on treballava Salvat-Papasseit, així com amb un dels col·laboradors, Millàs-Raurell, bon amic d'Elias. En el cas de *La Columna de Foc*, que homenatjava l'obra de Gabriel Alomar i les propostes del futurisme, la iniciativa va anar a càrrec de Salvador Torrell i Eulàlia, però la col·laboració de Salvat-Papasseit, de Millàs-Raurell i del grup d'Els Evolucionistes, del qual Elias formava part, va ser igualment destacada.¹³

13. El vincle evident entre *La Columna de Foc* i *Un enemic del poble* es fa pales observant la repetició de continguts, textos i imatges que inicialment va publicar *Un enemic del poble*; no va ser el cas d'Elias, que va fer dues il·lustracions distintes pels exemplars número 2 d'ambdues revistes. Una mostra més de l'interès pels moviments d'avantguarda, dels quals en discrepava Joan Sacs (Feliu Elias), n'eren també diversos dibuixos de joventut de Joan Miró conservats per Elias al llarg dels anys, i també un oli cubista de Juan Gris, que Elias va conservar a casa seva durant tota la vida. Francesc Elias va transmetre a la família

Fig.5. Ricard Crespo i Francesc Elias al taller de can Murguía (Espejos Murguía) de Montjuïc, Barcelona, 1926. Arxiu Elias.

Acabada la Primera Guerra Mundial i passats uns anys de treball com a ceramista a “La Rajoleta” d’Esplugues, Francesc Elias va decidir tornar a viatjar: va fer diverses estades a París i va continuar la formació absorbint l’experiència a tallers d’altres punts de la península i de l’estranger. Va ser així que l’any 1919 va marxar a treballar a la fàbrica Imaz d’Hernani, prop de San Sebastián. Cal dir que d’aquesta etapa se’n saben ben poques coses, si bé podem intuir que degueren ser uns anys especialment importants per a la seva formació, amb coneixences importants com devien ser les del ceramistes Francisco Ibáñez i Pepe Ugarte, establerts contemporàniament a Hernani i a San Sebastian. Del País Basc va passar a València, a Manises, i a *Richard-Ginori* de Milà i *Fratelli Minardi* de Faenza (Juan 1990:50). Va ser també en aquests mateixos anys que, a través de Lola Anglada, Elias va conèixer una jove cerverenca parenta d’Agustí Duran i Sanpere: Dolors Ubach i Duran. Lola Ubach, que havia començat a formar-se en la pràctica de la pintura i dibuix a una acadèmia de Barcelona juntament amb la seva amiga Lola Anglada, ràpidament va congeniar amb Francesc Elias, amb qui es va casar l’any 1922. De la seva unió en van néixer tres filles, Núria (1923), Montserrat (1925) i Mercè (1927).

---

els records de joventut del primer Joan Miró, previs al seu reconeixement internacional i, segons sembla, la dibuixant Lola Anglada, de qui Miró en va estar enamorat, va ser contemporàniament una pretendent de Francesc Elias. Finalment, Elias es va casar amb Dolors Ubach, companya de Lola Anglada. «Entrevista de l’autor amb Montserrat Elias», 18/10/2018.

Passats uns anys de silenci, durant els quals no tenim més rastre de l'artista que la presència d'un dibuix acolorit seu al segon Saló Evolucionista de 1923, cap a l'any 1927 Elias va reprendre amb força l'activitat artística o, si més no, la voluntat de visibilitzar, des de Catalunya, el vessant artístic de la seva professió com a esmaltador. El setembre de 1927, va presentar una exposició de vidres esmaltats a la Casa de Cultura de la Caixa de Pensions d'Igualada,¹⁴ i l'abril següent *La Nova Revista* va destacar com Elias, dedicat a l'art del vidre des de feia ja més d'una dècada, acabava de reprendre una interessant activitat artística: «ara, però, més que al vidre d'art purament decoratiu, es dedica a ennoblir els objectes de vidre usuals dant-los formes més belles i, en col·laboració amb alguns dels nostres artistes més coneguts, colorint-los adequadament».¹⁵ El maig de 1929 va exposar a la Sala Parés diversos vidres esmaltats, acompanyats de laques d'Enriqueta Benigani i d'obres d'altres antics membres del grup dels Evolucionistes.¹⁶

Fig.6. Francesc Elias, *Joc de vidrieria esmaltada*, 1929, Hostal del Sol, Poble espanyol, Exposició Internacional, 1929. Col. particular

Durant els anys vint, Francesc Elias va continuar treballant com a esmaltador de vidres, a vegades col·laborant amb Xavier Nogués i a voltes de manera conjunta amb Ricard Crespo, essent aquests dos últims antics operaris del taller d'Antoni Rigalt. La col·laboració entre Elias i Crespo la tenim documentada en una fotografia de 1926 en la qual tots dos artífex apareixen treballant al taller de *Espejos Murguía* de Montjuïc (fig.5), propietat de Lázaro Murguía, una empresa a través de la qual van rebre diversos encàrrecs per a l'Exposició Internacional de 1929.¹⁷ També daten d'aquest moment diversos encàrrecs fets per Francesc Elias, des dels vitralls a la masia La Barata, a la falda de Sant Llorenç del Munt i una vidriera a l'Hotel Majèstic de Barcelona, fins a les vidrieres d'estil barroc de la farmàcia-museu del Poble Espanyol o bé el joc de vidrieria per a l'Hostal del Sol del mateix Poble Espanyol (fig.6).¹⁸ Tot apunta, doncs, que l'especialització en el treball

14. *La Vanguardia*, núm. 19.813, 24/8/1927, p. 20.

15. «L'art», *Revista de Catalunya*, núm. 39, setembre de 1927, p. 312. «Noticiari», *La Nova Revista*, núm. 16/4/1928, p. 384.

16. «Vida artística», *La Veu de Catalunya*, núm. 10.270, 3/5/1929, p. 4 i Benet 1929:4.

17. Tal com destaca Cecília Vidal, cap a la dècada de 1920 *Espejos Murguía*, amb Crespo com a director artístic, va prendre el relleu al taller de Rigalt com a decoradors de vidre en temps del noucentisme i l'art decó (Vidal 1999:230 i 236).

18. «En el Pueblo Español», *El Diluvio*, núm. 210, 12/9/1929, p. 15.

de vidres esmaltats li va permetre obrir un negoci propi, *Urania*, des del qual va rebre encàrrecs de caràcter artístic, en ocasions en col·laboració amb altres artistes com Crespo o com Josep Obiols. És així que, de retorn d'un curt viatge, l'abril de 1930 Elias escrivia a Obiols excusant-se per no haver-li pagat encara l'import de diversos dibuixos utilitzats per a decorar vidrieres:

«Esperava per á fer-ho cobrar jo, les vidrieres del Sr. Salvans á últims d'aquest més, que li hauré entregat tota la feina que li estic fent. Si voleu, però, podeu enviar el dia 10 a cobrar, i no us dic avans perquè de moment no puc disposar de la quantitat que us dec. Referent á l'import dels vostres dibuixos, el preu convingut fou de 250 pts per les dues vidrieres: podeu recordar que en principi m'havieu demanat 150 pts per cada dibuix i que després tingueru l'amabilitat de rebaixarmels fins a 125 pts.»¹⁹

No hi ha dubte que durant la dècada de 1920 i fins a inicis de 1930, els treballs de Francesc Elias es van centrar en encàrrecs de vidre esmaltat, a vegades peces úniques d'artista i en altres casos responent a produccions més seriades. A més, també va treballar en la decoració amb esmalts de peces d'ús comú i quotidià amb la voluntat d'acostar la bellesa al dia a dia de les persones. Així és com Cortès Vidal definia una producció més aviat industrial creada amb cura i estima:

«Elies, però, lluny de tota preocupació d'artisteria i sense aspirar de cap manera als qualificatius sonors i retumbants, s'ha adonat que abans que la producció de peces úniques de col·lecció o de vitrina – considerant com devein pensar poc en aquestes destinacions els autors de les que avui hi contemplem – era molt més urgent necessària la redempció dels objectes d'ús corrent i quotidian de la lletjor que hi domina gairebé sempre.

Elies no us parlarà mai de les sorpreses que dóna el foc, dels seus secrets, dels seus misteris, ni s'extasiarà de deliqui en oferir-vos les seves produccions. Elies treballa, parla i viu en to menor, capaç com és de donar qualsevol pinyol, però convençut que és millor tasca la del treball conciençós presidit per la dignitat de l'ofici, que no la recerca de l'enlluernament i l'afalac del públic amb menyspreu d'aquells.» (Cortès 1929:149-150).

Elias demostrava la preferència pel treball dels esmalts de colors, una tècnica decorativa que havia començat a descobrir de la mà de Francesc Quer i Charles l'Hospied i amb la

---

19. BNC. Fons Josep Obiols, correspondència de Francesc Elias, 1 d'abril de 1930.

que, amb els anys, va continuar experimentant i investigant de manera autodidacta per aplicar-la tant en suports de vidre com en ceràmica, gres i terracota.

El gres esmaltat a manera de ceràmica artística

El treball amb els esmalts va ser el denominador comú, el *leitmotiv*, que va resseguir tota la vida d'Elias, el dibuixant, el decorador i el ceramista. Tanmateix, resulta curiós observar com, si bé des d'un inici la seva formació va ser en el camp de la ceràmica, la trajectòria artística el va conduir a donar-se a conèixer inicialment en el camp de la decoració del vidre i no aparèixer com a ceramista ben bé fins a la dècada de 1930, a l'edat de quaranta anys. Com va passar en el cas de Josep Llorens Artigas, sembla ser que la decisió de dedicar-se a la ceràmica d'art segons els referents francesos va requerir d'una maduresa prèvia inusitada en altres disciplines i no va ser fins a finals de la dècada de 1920 que Francesc Elias va redefinir la seva professió deixant en segon terme el treball sobre suport de vidre, paper o tela per centrar-se, de manera decidida, en l'art de la ceràmica i més específicament el gres esmaltat. D'aquesta manera, en tornar de França, Elias va treballar principalment pintant esmalts sobre vidre, i l'any 1928 va posar en marxa el seu primer forn ceràmic de llenya a Cerdanyola del Vallès, amb el què va començar a treballar de manera intensa en l'alta coccio de gresos esmaltats (Juan 1990:51). Si a la presentació d'Els Evolucionistes de 1929 Elias encara va optar per exposar vidres esmaltats, quan tres anys més tard el grup va presentar-se a Madrid, al *Salón de Arte Moderno* del Palau de Biblioteques i Museus, Elias ho va fer exposant esmalts i ceràmiques.²⁰

A partir de 1930, Francesc Elias va començar a tenir una presència continuada a la ciutat de Barcelona com a ceramista, exposant peces i al mateix temps publicant articles especialitzats a la revista *Cerámica industrial y artística* mitjançant els quals va compartir alguns dels coneixements sobre rajoles, pisa, vernissos i esmalts adquirits durant els llargs anys d'experiència.²¹ Des d'allà, per exemple, l'any 1931 lamentava la manca de

20. «Salón de los Evolucionistas»; *Ahora*, núm. 390, 15 de març de 1932, p. 28.

21. Franc, Elias, «De los azulejos», *Cerámica industrial y artística*, any 1, núm. 1, novembre de 1931, p. 13-15. Franc, Elias, «Por una Escuela de Cerámica», *Cerámica industrial y artística*, any 1, núm. 2, desembre de 1931, p. 40-41. Franc, Elias, «Barnices y esmaltes para loza», *Cerámica industrial y artística*, any 2, núm. 7, maig de 1932, p. 206-212. Franc, Elias, «Barnices y esmaltes para loza», *Cerámica industrial y artística*, any 2, núm. 10, agost de 1932, p. 296-300. Franc, Elias, «Barnices y esmaltes para loza», *Cerámica industrial y artística*, any 2, núm. 12, octubre de 1932, p. 356-358. Franc, Elias, «Competidores incompatibles», *Cerámica industrial y artística*, any 4, núm. 30, abril de 1934, p. 98-99. Francesc Elias, «La loza», *Cerámica industrial y artística*, any 4, núm. 34, agost de 1934, p. 171-175. Francesc Elias, «La loza», *Cerámica industrial y artística*, any 4, núm. 37, novembre de 1934, p. 235-241. Francesc Elias, «La loza», *Cerámica industrial y artística*, any 5, núm. 42, abril de 1935, p. 77-80. Francesc Elias, «La loza», *Cerámica industrial y artística*, any 5, núm. 46, agost de 1935, p. 161-164.

tècnics capaços de fer progressar les arts i les indústries ceràmiques a Espanya, alhora que encoratjava a la creació d'algun centre que, com havia fet anys abans l'Escola Superior de Bells Oficis amb Francesc Quer al capdavant, fos capaç de formar de manera tant teòrica com pràctica noves generacions en les diverses tècniques associades a l'art de la ceràmica.²² D'alguna manera, Elias veia com perduraven les mancances en molts tallers industrials i, alhora, l'experiència personal li havia posat de manifest la importància de disposar de coneixement tècnics a fi de poder accedir a la creació de ceràmica artística moderna i de qualitat.

L'any 1930 Gustau Violet es va traslladar a Cerdanyola per reprendre el projecte de fabricació de ceràmiques artístiques que havien iniciat a Prada de Conflent el 1912 i, en paral·lel, Elias va entrar a treballar a l'empresa Uralita fent esmalts industrials aplicats a la uralita d'acord amb el decorador Oscar Lena, assessor artístic de la casa Doctor Andreu e Hijos. Igualment, a partir de 1933 i durant tres anys successius Elias es va decidir a presentar diversos gresos esmaltats, de gran qualitat, a les Exposicions de Primavera del Palau de Montjuïc amb els quals va obtenir els primers reconeixements públics. En efecte, al Saló de Montjuïc de 1933 es van adquirir dos gerros per al Museu de la Ciutat (Capdevila 1933:321-330), l'any 1934 es va comprar un *pot* i l'any 1935 va presentar tota una vitrina amb gresos esmaltats, dels quals la Junta de Museus en va adquirir un últim *pot*, tots ells conservats actualment al Museu del Disseny.²³ Unes peces que, d'altra banda, actualment són preuades pel fet de ser unes de les poques que, gràcies a la firma de la base (F.E.B.) i el registre d'adquisició, es poden datar amb seguretat dels anys anteriors a la Guerra Civil. Així mateix, són un testimoni únic que posa de manifest l'injust oblit en què poc després va caure l'autor d'unes ceràmiques de primer ordre, i de gran interès.

Els quatre gerros adquirits per la Junta de Museus són tots ells gresos cuits a alta temperatura, de formes originals i recoberts d'esmalts de tonalitats diferents, amb superfícies vibrants, poètiques i suggeridores que evoquen clarament els models de la ceràmica de l'Àsia Oriental (fig.7), una passió compartida per tota una nova generació de ceramistes: «els vells gresos de la Xina, del Japó o de Corea, podem encara admirar-los avui amb el mateix esclat de l'esmalt i la mateixa sonoritat que tenien a la sortida del forn», afirmava uns anys més tard Elias.²⁴

---

22. Franc, Elias, «Por una Escuela de Cerámica», *Cerámica industrial y artística*, any 1, núm. 2, desembre de 1931, p. 40-41 (Cuscó 1991:160).

23. Vegeu les peces del Museu del Disseny amb els números d'inventari MCB 22.854, MCB 22.855 MCB 22.861 i MCB 14.597. Capdevila 1934:283-291, Capdevila 1935:218 i «L'escultura al Saló de Montjuïc», *La Veu de Catalunya*, any 45, núm. 12.165, 16/6/1935, p. 19.

24. UG. Fons Manuel Brunet. Correspondència, 17 de setembre de 1947.

Fig.7. Francesc Elias, *Gerro*, ca. 1934-35, gres esmaltat, 30 x 19 cm. Museu del Disseny, MCB 14597.

La bona recepció que varen tenir aquestes peces a Barcelona, el va motivar a presentar-se al Primer Saló d'Artistes Decoradors organitzat pel Foment de les Arts Decoratives la primavera de 1936 i a la VI Triennial de Milà, on les seves ceràmiques de gres esmaltat van compartir espai amb diversos gerros de Llorens Artigas, aleshores ja àmpliament reconegut a l'estranger per les seves col·laboracions amb Dufy i com el ceramista català de més projecció i renom internacional (Gifreda 1936:7). No deixa de ser significatiu però, comprovar com la cotització dels gerros d'Artigas i els d'Elias era, en el cas de la Triennial de Milà, la mateixa.²⁵ Ja l'any 1933, en recordar el mestratge de Francesc Quer, Llorens Artigas va subratllar com aquest havia estat l'introduïdor de la ceràmica de gran art a Catalunya, de la qual, afegia, «resten com a continuadors l'esmentat Francesc Elias i el signant d'aquesta nota» (Llorens Artigas 1933:7). Certament, cal posar en relleu que, a l'època, l'obra d'Artigas i la d'Elias van ser vistes com a creacions paral·leles que marcaven el camí a seguir pels nous ceramistes d'art del país que es volien dedicar al gres esmaltat de gran foc.

25. A la Triennial del Milà, els preus dels gerros d'Artigas i d'Elias van ser similars: Artigas va exposar cinc gerros valorats entre 455 i 1200 pessetes, mentre que els tres vasos d'Elias es van valorar entre les 550 i les 1275 pessetes. CDMD (Fons de FAD). Agraïixo la localització d'aquesta referència documental a Núria Gil.

Per entendre l'aportació de Francesc Elias en el camp de la ceràmica, cal tenir en consideració tant les estades a França i el treball continu a la vora la figura de Quer, com la proximitat al seu germà Feliu. Aquests factors van fer que Francesc Elias entrés en contacte amb la ceràmica moderna francesa i amb les aportacions de tradició oriental introduïdes per referents com Jean Carriès (Sacs 1933:106). D'aquesta manera, tan bon punt va disposar d'un forn ceràmic propi amb el qual poder experimentar esmalts cuits a alta temperatura, Elias es va endinsar de manera decidida en el món de la ceràmica d'art com prèviament ho havien fet Burguès, Quer, Ibáñez i Artigas. És així que Elias va prendre també la ceràmica xinesa com a referent principal i, seguint el consell i les ensenyances del seu germà, es va interessar en les particularitats de les tradicions estètiques de la Xina, Corea i el Japó. A tal fi, va iniciar una petita biblioteca especialitzada en la qual s'hi podien trobar des de catàlegs de subhasta francesos a llibres d'art japonès i xinès.²⁶ Va ser també aleshores que va conèixer la ceramista Angelina Alós que, essent molt més jove que ell, tot just acabava d'entrar a formar-se a l'Escola del Treball de la Diputació de Barcelona, de la qual el seu pare Joan Baptista Alós n'era professor: «en 1933 le visitaba con frecuencia surgiendo una verdadera amistad entre nosotros, haciendo constantes comprobaciones de materiales y composiciones», recordava anys més tard Alós.²⁷ Durant les dècades següents, Elias i Alós van mantenir l'amistat i van compartir tant la passió pels esmalts com l'interès per l'estètica de la ceràmica oriental: «escribió mucho sobre cerámica, aunque no llegó a divulgar unos trabajos que realizó sobre cerámica china, de los cuales me dio a conocer algunos fragmentos», afegia Alós. Aquests interessos van fer eclosió uns anys abans de la Guerra Civil.

La trajectoria artística posterior a la Guerra Civil

Estant a Charles l'Hospied, Elias es va afiliar al Partit Socialista Francès i, amb l'establiment de la Segona República espanyola, va arribar a ser regidor de cultura de Cerdanyola. Fou així fins a l'esclat de la Guerra Civil, i fins que la derrota del bàndol republicà el va deixar sense feina. Durant la guerra va treballar del que va poder, principalment donant classes de francès a Cerdanyola, mentre que, passada la guerra, els anys més difícils el van obligar a vendre molts dels objectes de valor, dibuixos, pintures i objectes diversos que guardava en propietat, com diversos vasos esmaltats que havia fet en col·laboració

---

26. Alguns dels exemplars que es conserven són un dels volums de la venda de la col·lecció d'estampes xilogràfiques de Charles Haviland de 1927 i el llibre *Arte Chino* de R. L. Hobson publicat l'any 1928 per Gustavo Gili.

27. AEU. Necrològica de Francesc Elias, de 1991, signada per Angelina Alós i conservada a mans de Montserrat Elias Ubach.

amb Xavier Nogués.²⁸

Cap a l'any 1940 Elias es va traslladar a Barcelona per treballar a l'empresa de Carles Sangrà. A finals de la dècada de 1920, Sangrà havia absorbit l'empresa Cerámica Ibáñez S.A., de Francisco Ibáñez, i en poc temps va esdevenir una de les principals indústries de productes sanitaris de ceràmica de l'Estat, amb fàbriques a Barcelona, Olot i també a Hernani. Francesc Elias va entrar als tallers de Sangrà per ocupar-se de la creació de peces "artístiques", bibelots i figuretes decoratives però hi va estar només durant un curt període de temps, poc més d'un any, en tant que, segons deia, no li agradava treballar en aquella mena d'encàrrecs: aviat ho va deixar i la plaça vacant va ser ocupada, també per un curt període de temps, per Josep Llorens Artigas, que havia retornat a Catalunya fugint de la invasió alemanya a França. Així és com ho recordava el mateix Artigas a les seves memòries:

«Per mitjà de l'amic Reguant fabricant de productes refractaris, vaig fer la coneixença del Sr. Manuel Capella, director gerent de la casa Sangrà que, a més de ceràmica sanitària, havia començat una secció de ceràmica artística, amb bibelots, serveis de te, etcètera, que dirigia en Francesc Elias, germà de l'Àpa. En deixar la casa per establir-se pel seu compte, jo vaig ocupar el seu lloc vacant. D'aquesta manera, la meva activitat diària es va dividir amb dos dies a la setmana dedicats a la casa Sangrà i les classes diàries a l'Escola Massana, de 19h a 21h del vespre.»²⁹

Curiosament, en qüestió de ben pocs anys, Ibáñez, Elias i Artigas, tres dels principals noms de la ceràmica artística de la península van passar per Sangrà. Francesc Elias, per la seva banda, va passar a dirigir poc després la fàbrica de Rivalaigua, alhora que va construir diversos forns per a indústries i l'any 1945 es va traslladar a Esplugues de Llobregat iniciant una nova etapa professional.

Elias va estar establert a Esplugues de Llobregat entre els anys 1945 i 1960. Allà hi tenia el taller i hi va construir un forn de llenya per coure a alta temperatura, tot i que durant part de la dècada de 1950 va preferir utilitzar el forn elèctric d'una fàbrica de porcellanes industrials de Montcada i Reixach. A partir d'aquest moment, passats els anys més foscos de la dictadura, la producció de ceràmiques creades per Francesc Elias amb l'ajuda de les seves filles Núria, Montserrat i Mercè, va anar en augment. Sota el paraigües del nom empresarial Cerámicas N. M. M. Elías, les seves ceràmiques van començar a ser presentades a una sèrie d'exposicions celebrades a la tardor i l'hivern de 1947-1948 a

28. Entrevista de l'autor a Montserrat Elias, Reus, 18 d'octubre de 2018.

29. FLIA. Memòries inèdites de Llorens Artigas.

Olot, Vilafranca, Vic, Figueres i Barcelona.³⁰ Era l'inici d'un seguit d'exposicions que durant els anys següents van permetre al pare anar presentant gerros esmaltats, i algunes peces de caràcter escultòric i figuratiu. És així que, després de ser premiat al Concurs de ceràmica de Montecarlo de 1953, el Nadal de 1954 va prendre la decisió de tornar a exposar a Barcelona.³¹ Ho va fer en una mostra individual organitzada a la galeria Syra amb gerros i amb peces originals en relleu, testes així com figures esmaltades, algunes amb superfícies gravades o raspades; peces entre les quals va destacar, com a novetat, un vas decorat amb un paisatge (Castillo 1954:10). El conjunt va sorprendre i va ser elogiat per la crítica:

«El ceramista Francisco Elías, que hacía muchos años no nos había dado a conocer nada de su producción, nos ofrece un vasto conjunto de realizaciones en piezas de gran fuego de admirable calidad técnica y de refinadísimo gusto decorativo.»³²

La bona acollida va permetre que tres anys més tard, el 1957, les ceràmiques d'Elías fossin presentades a Cannes, juntament amb les de Llorens Artigas i Angelina Alós. També va exposar l'any 1960 en l'homenatge a Manolo Hugué celebrat a la sala Mirador i al IV Saló de Maig, en el qual Elías va ser present en qualitat de convidat d'honor, juntament amb Àngel Ferrant, Francesc A. Galí, Josep Maria Sucre, Jaume Mercadé i Enric C. Ricart.³³ Daten d'aquests anys les peces de gres esmaltat signades amb les inicials F.E. i amb una mà, en referència a la mà de l'escut d'Esplugues.

De vegades, Francesc Elías treballava amb el torn però, especialment a partir dels anys quaranta, va optar per contractar un torner i treballar amb peces de formes similars fetes amb motlles de guix. No hi ha dubte, doncs, que a mesura que van anar passant els anys,

---

30. Núria Elías Ubach es va formar a l'Escola Massana amb el pintor Vidal Gumà i els escultors Pere Jou i Jaume Otero i va exposar les seves primeres ceràmiques l'any 1946 a la Galeria Syra. Així mateix, les seves dues germanes, Mercè i Montserrat Elías, van fer una exposició conjunta de ceràmiques a les Galeries Franquesas de Barcelona l'any 1948. UG. Fons Manuel Brunet. Correspondència, 17 de setembre de 1947 i Brunet 1947:24-25.

31. Prèviament, algunes de les seves ceràmiques havien estat presentades a l'exposició celebrada en homenatge a Josep Guardiola organitzada l'abril de 1943 pel Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. J. T., «Exposición de homenaje a José Guardiola», *Destino*, núm. 300, 17/4/1943, p. 12 i P. C., «Elías», *Destino*, núm. 908, 1/1/1955, p. 3.

32. J. C., «Arte y artistas. Elías, en Syra», *La Vanguardia*, núm. 27.544, 28/12/1954, p. 12. Vegeu també: Benet 1954:8.

33. Elías va escriure la introducció del catàleg de l'exposició d'Angelina Alós de la sala Jaimes del passeig de Gràcia del desembre de 1951. P.C., «El ceramista galardonado en Mónaco», *Destino*, núm. 827, 13/6/1953, p. 22. «Las exposiciones y los artistas. Elías», *Destino*, núm. 908, 1/1/1955, p. 33. *La Vanguardia española*, 13/4/1957, suplement gràfic extraordinari, p. 1. «Exposiciones», *La Vanguardia española*, núm. 29.170, 18/3/1960, p. 32 i Cortés 1960:26.

Elias va anar centrant el seu interès en l'estudi químic dels materials i els colors dels esmalts naturals, més que no pas en unes formes que, en última instància, eren repetitives i extretes dels models de l'Àsia Oriental. Així, d'un mateix gerro se'n poden localitzar moltes variants, totes elles úniques i diferents pel fet d'estar policromades amb esmalts de tonalitats cromàtiques. En aquest sentit, val la pena subratllar que Elias entenia que la investigació en el camp dels esmalts era precisament el que li permetia expressar el seu caràcter, el que li obria la porta a mostrar les virtuts dels coneixements apresos en la llarga etapa de formació prèvia per així donar ales a una expressió artística original (fig.8).

Fig.8. Francesc Elias, *Gerret*, ca. 1940-1950, gres esmaltat.
Col. particular.

Així ho apuntava Francesc Elias l'any 1947:

«Ja és de suposar que els nostres mestres orientals, des de l'època dels Song, que és la més esplendorosa de la ceràmica xinesa i la que li ha donat categoria de mestratge universal, no empraven en llurs composicions sinó les matèries tals com ens les ofereix la natura, combinant-les cada mestre segons les propies fórmules, única manera d'aconseguir la personalitat que distingeix l'obra de cada hù d'ells. Per això nosaltres hem bandejat tota mena de productes elaborats com són els colorants compostos, o les frites vidrioses; tampoc admitem cap dels productes químics encara que siguin terminats en it en ic o en at. i ens limitem a treballar amb terres de la regió o de les comarques veïnes i caolí valencià, argiles de Tortosa, d'Aragó, de Papiol o de Llinàs, torretes de Breda, roques dels Pirineus i alguns metalls; és el camí més dificultós el que hem escollit, però també l'únic qu'ens permet de manifestar-nos amb tota la nostra personalitat».³⁴

Estava especialment orgullós d'haver aconseguit diversos colors d'esmalt de tonalitat mate; alguns eren descrits com obres mestres i altres eren elogiats amb entusiasme pel seu germà Feliu Elias essent comparats sovint amb els referents de la Xina i de Corea. Tan preuades eren les llibretes on anotava les diverses fórmules i provatures que, en morir, per evitar que fossin copiades, va fer-les cremar juntament amb un llibre manuscrit que havia escrit sobre l'art de la ceràmica.³⁵ Anotava Elias:

«El bon ceramista, quant no ha de sotmetre's a exigències comercials o industrials, estima per sobre de tot, la creació de belles pastes i esmalts, fins a obtenir les qualitats més riques amb les modestes matèries terroses que té a mà, sobreposant sempre la bellesa a la utilitat, i si assoleix acordar una meravella d'esmalt sobre una de les terres que ha compost, problema capital de l'art ceràmic, es considera l'home més feliç i es creu compensat amb escreix de totes les amargors de l'ofici.»³⁶

Els anys de la postguerra van ser difícils i, a fi de poder viure de l'ofici va decidir ampliar el seu camp creatiu acostant-se a una producció que pogués tenir sortida comercial. Així, a més de la producció de gerros, la varietat de peces que va produir va començar a incloure formes animals, algunes modelades a mà i altres fetes amb motlle (tortugues, cacaues, oques, elefants, isards...), una opció que li permetia fer tiratges de fins a vint reproduccions

---

34. UG. Fons Manuel Brunet. Correspondència, 17 de setembre de 1947.

35. Entrevista de l'autor a Núria Elias Ubach i Pau Mundó Elias, Barcelona, 26 de setembre de 2018.

36. UG. Fons Manuel Brunet. Correspondència, 17 de setembre de 1947, p. III-IV.

com a màxim que combinava amb figures i peces úniques, des de músics dels segles XVII i XVIII a pagesos nòrdics.³⁷ Totes les ceràmiques eren modelades, esmaltades i cuites a alta temperatura, a 1300°, amb l'ajuda de les tres filles, Núria, Montserrat i Mercè, que l'any 1946 s'havien incorporat al taller. Cal dir que, d'aleshores en endavant, aquesta producció es va mantenir bastant inalterada.

L'any 1960 Elias es va traslladar d'Esplugues a una nova torre a Sant Just Desvern, situada davant de l'Ateneu. Inicialment va seguir utilitzant el forn de Montcada i Reixac però cap a mitjans de la dècada de 1960 va instal·lar una mufla a Sant Just Desvern, un forn de gas butà i un petit taller amb tres obrers. D'allà en van sortir totes les ceràmiques que actualment es poden identificar per la presència d'un segell en relleu amb el cognom Elias acompanyat de la mà d'Esplugues, present ja a l'etapa anterior. Francesc Elias va seguir portant el negoci i fins a l'últim moment va crear els seus gerros de gres esmaltats, si bé a mesura que van anar passant els anys va ser la filla Montserrat qui va anar assumint bona part dels encàrrecs. Daten de l'entorn de 1970, per exemple, tota una sèrie de figures inspirades en l'obra de Pieter Brueghel. En aquest cas, el pintor Ignasi Mundó, que s'havia casat amb Núria Elias, va col·laborar amb el taller de ceràmica familiar fent diverses figures a partir de l'estudi del llibre de Gustav Glück *Das grosse Bruegel-werk* (1955), i especialment extreient diversos personatges de l'oli de Brueghel *Bauerntanz* (1568), conservat al Kunst historisches Museum de Viena. De les figures modelades per Mundó se'n van fer diversos motlles que van generar una sèrie de molt bona acollida. De fet, de la col·laboració de Francesc Elias amb les seves filles, especialment amb Núria Elias i el seu marit Ignasi Mundó, en van sorgir altres obres, com ara els alts-relleus i la ceràmica decorativa del seminari de les Escoles Pies de Moià.³⁸

Va ser en aquests temps, també, que el negociant jueu Mauricio Feher es va convertir en marxant i representant de Francesc Elias. No hi ha dubte que l'entrada d'una mirada comercial pecuniària externa va fer mal a la reputació d'un ceramista, Elias, que en uns inicis havia excel·lit per la qualitat de les seves obres. Així mateix ho reconeixia Josep Llorens Artigas, que tenia un gran respecte per Elias: «Elies és un home de grans coneixements tècnics que ha posat al servei de la ceràmica industrial – sense, però, deixar de ser un gran artista. Ha estat una desgràcia, de tota manera, que hagi hagut d'alternar aquestes dues activitats, la industrial i l'art. Els qui admirem el seu treball, en aquest segon aspecte, podem tenir una idea del que s'hi ha perdut» (Pla 1975:486). En efecte, a partir de la dècada de 1960, Feher va aconseguir encàrrecs destacats que van suposar

37. UG. Fons Manuel Brunet. Correspondència, 17 de setembre de 1947.

38. «Una bella realización en cerámica en el Seminario de Moyá», *La Vanguardia*, núm. 29.449, 9/2/1961, p. 4.

passar d'una producció acurada i de dimensions modestes a una fabricació massiva per a empreses i grans clients que sol·licitaven figures decoratives. De resultes d'aquesta nova dinàmica, el taller es va començar a especialitzar en la fabricació de figures de *chinoiserie* que versionaven, imitaven o copiaven ceràmiques xineses i, amb els anys, els encàrrecs comercials van acabar identificant la signatura Elias amb produccions ceràmiques industrials de baixa qualitat, ben lluny de l'ambició dels anys de joventut i maduresa assolida abans de la Guerra Civil.³⁹

Francesc Elias va anar perdent la vista i a l'edat de 86 anys va ser operat de cataractes; va seguir fent ceràmica fins que la vista li ho va permetre, va exposar per última vegada la tardor de 1980 a Sabadell i es va mantenir en actiu fins a l'any 1982.⁴⁰ Va ser aleshores que va tancar definitivament el negoci familiar i es va traslladar amb la seva dona i la filla Montserrat a un pis del carrer Dr. Roux, prop del passeig de la Bonanova de Barcelona. En morir l'esposa, l'octubre de 1987, Francesc Elias es va traslladar a Reus per viure els últims anys amb la filla Montserrat. Va morir als 99 anys, el 27 de gener de 1991.

---

39. Algunes de les ceràmiques xineses tenien formes extretes dels ivoiris de la gran col·lecció de *Tapbioles y Pirretas*, mentre que altres eren extretes de catàlegs on apareixien reproduïdes col·leccions de prestigi, com la Rothschild. Igualment, Elias va fer-se amb noves publicacions il·lustrades sobre ceràmica xinesa, entre les quals hi havia el llibre de William Bowyer Honey *The ceramic art of China and other countries of the Far East* (1945), el de Koyama Fujio *Keramik es Orients. China, Japan, Korea, Südostasien, Naher Osten* (1959) o bé especialment el de Mario Prodan *La Poterie T'ang* (1960). Tan perfectes eren algunes de les còpies que feia Elias que posteriorment van aparèixer al mercat local barceloní com a peces Tang autèntiques. Elias signava les peces un cop aquestes havien estat cuites però la seva similitud feia que els comerciants esborressin la signatura i les fessin passar per peces antigues. Segons explica Montserrat Elias, precisament per evitar aquestes falsificacions, van haver de canviar el segell, amb inscripció per un de nou en relleu. Entrevista de l'autor a Montserrat Elias, Reus, 18 d'octubre de 2018.

40. «Comentaris a l'obra de F. Elias», *Sabadell*, 30 d'octubre de 1980 (retall de diari conservat al recull de premsa de Francesc Elias de la biblioteca del Museu Nacional).

FONTS DOCUMENTALS**Arxiu Elias Ubach (AEU)**

AEU. Necrològica de Francesc Elias, de 1991.

Arxiu General de la Diputació de Barcelona (AGDB)

AGDB. Fons Mancomunitat de Catalunya, 3254, exp. 14

Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC)

BNC. Fons Josep Obiols, correspondència de Francesc Elias, 1 d'abril de 1930

Centre de Documentació del Museu del Disseny (CDMD)

CDMD. Fons de FAD -Foment de les Arts Decoratives-.

Fundació J. Llorens Artigas (FLIA)

FLIA. Memòries inèdites de Llorens Artigas.

Universitat de Girona (UG)

UG, Fons Manuel Brunet. Correspondència, 17 de setembre de 1947.

Entrevistes

R.Bru, «Entrevista a Montserrat Elias», Reus, 18/10/2018.

R.Bru, «Entrevista a Núria Elias Ubach i Pau Mundó Elias», Barcelona, 26/9/2018.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Abelló, J. (1988), «La Columna de Foc, un full de revolta i avantguarda», *La Columna de Foc*, Barcelona, Delstre's.

Benet Aurell, J. (1954), «Elías. Galerías Syra», *Revista. Semanario de información, artes y letras*, núm. 141, 23-29 de desembre de 1954, p. 8.

Benet, R. (1929), «El primer saló dels evolucionistes després de la reorganització I», *La Veu de Catalunya*, núm. 10.270, 3 de maig de 1929, p. 4.

Brunet, M. (1947), «Ceramics N. M. M. Elias», *Destino*, núm. 541, 20 de desembre de 1947, p. 24-25.

Capdevila, C. (1933), «Les adquisicions als Salons de Montjuïc i Barcelona, per al Museu de la ciutat», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, v. 3, núm. 30, novembre de 1933, p. 321-330.

Capdevila, C. (1934), «Les adquisicions de la Junta de Museus a l'Exposició de Primavera», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, v. IV, núm. 40, setembre de 1934, p. 283-291.

Capdevila, C. (1935), «L'exposició de primavera d'enguany. Saló de Montjuïc», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, v. 5, núm. 50, juliol de 1935, p. 218.

Castillo, A. del (1954), «Elias, en Syra», *Diario de Barcelona*, 25 de desembre de 1954, p. 10.

Cortès, J. (1929), «Vidres de Francesc Elias», *Gasetta de les arts*, any 2, núm. 10, juny de 1929, p. 149-150.

Cortés, J. (1956), «Recuerdos del viejo tiempo. El Saló dels Evolucionistes», *Destino*, núm. 1.000, 6 d'octubre de 1956, p. 57.

Cortés, J. (1960), «Arte y artistas. El IV Saló de Mayo en la Sala Municipal de Exposiciones», *La Vanguardia española*, núm. 29.211, 6 de maig de 1960, p. 26.

Elias, F. (1931), «Por una Escuela de Cerámica», *Cerámica industrial y artística*, any 1, núm. 2, desembre de 1931, p. 40-41.

Gifreda, M. (1936), «I Saló d'Artistes Decoradors», *Mirador*, núm. 380, 28 de maig de 1936, p. 7.

Llorens Artigas (1933), «El ceramista Quer ha mort», *Mirador*, núm. 220, 20 d'abril de 1933, p. 7.

Sacs, J. (1933), «El ceramista Francisco Quer», *Cerámica industrial y artística*, any III, núm. 18, març de 1933, p. 106.

Pla, J. (1975), «Josep Llorens Artigas, ceramista (1892)», *Homenots, Quarta sèrie*, Barcelona, Destino, 1975, p. 484-518.

BIBLIOGRAFIA

Cuscó, J. (1991), «Semblança de Francesc Elias i Bracons», *Quadern*, núm. 77, febrer de 1991, p. 159-160.

Elias, E. (2012), *Una senyora de Barcelona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Garcia, J.M. (2004), *Els Evolucionistes*, Barcelona, Parsifal Edicions.

Juan, P. (1990), *Tornant a mirar: Esplugues des del 1900*, Esplugues del Llobregat, Ajuntament d'Esplugues.

Vidal, C. (1999), «L'esmalt sobre vidre (1900-1935). Artistes i artesans», *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, volum 2, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 225-238.